

Diak

Anna-Leena Kankaanpää
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyön raportti, 2018

OMAN VALON LÖYTYMINEN

Lastensuojelukokemuksia sarjakuvina

TIIVISTELMÄ

Anna-Leena Kankaanpää
Oman valon löytyminen – lastensuojelukokemuksia sarjakuvina
Sivuja 28, liitteitä 4
(5.11.2018)
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tämä sosionomin opinnäytetyön raportti käsittelee lastensuojelua ja sarjakuvaa. Työn tavoite oli saada tietoa siitä, miten sarjakuvan tekeminen toimii lastensuojelun asiakkaan itseilmaisun ja omien kokemusten käsittelyn välineenä. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaista tietoa sarjakuva voi tarjota lastensuojelun palveluiden toiminnasta ammattilaisten ja järjestelmän käyttöön. Kolmantena tavoitteena oli havainnoida, miten menetelmä toimii tämän asiakasryhmän kanssa, ja minkälaisia kokemuksia sen avulla kerrottiin.

Opinnäytetyön toteutus oli toiminnallinen, ja se järjestettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin jälkihuollon sosiaalityön kanssa. Opinnäytetyö oli sarjakuvapaja, jonka osallistujat olivat jälkihuollon asiakkaita. Pajassa syntyvien sarjakuvien aiheeksi oli annettu osallistujien omat kokemukset lastensuojelusta, sijaishuollosta ja/tai jälkihuollosta. Suunnitelman mukaisesti osallistujia olisi ollut 6–10, mutta toteutuneeseen pajaan osallistui kaksi nuorta. Molemmat saivat pajan puitteissa valmiiksi yhden sivun mittaisen sarjakuvan.

Molempien nuorten sarjakuva kertoi annetusta aiheesta. Pajan tulosten perusteella voidaan päätellä, että sarjakuva on toimiva ja havainnollinen menetelmä lastensuojelukokemuksista kertomiseen, ja tarjoaa käyttökelpoista ja elämyksellistä tietoa lastensuojelun toiminnasta yksilön kohdalla. Menetelmä sopi sitä toteuttaneiden nuorten käyttöön ja sen käyttäminen hyödytti myös tekijöitään omien kokemusten käsittelemisessä. Pajan lopputulos rohkaisee soveltamaan sarjakuvaa laajemminkin sosiaalityön kontekstissa.

Asiasanat: jälkihuolto, lastensuojelu, sarjakuva, taidelähtöiset menetelmät

ABSTRACT

Anna-Leena Kankaanpää

Finding your light – comics of experiences in child protective services

28 pages, 4 appendices

(November 5th, 2018)

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme of Social Services

Bachelor of Social Services

The topic of this study was child protective services and comics. The objective was to discover, how creating comics functions as means for expression and a way to share experiences for a client of child protective services. The second aim was to clarify, what kind of information comics could offer for professionals on the way child protective services work for clients. The third objective was to observe how comic-creation works as a method with this client group and what kind of experiences will be described in the comics.

The realization of this thesis was practical, and it was executed in coalition with the child protective services' Aftercare of Helsinki city Social Services. The project was a comic-making workshop, and the attendees were clients of aftercare. The topic of the comics were their experiences on child protective services, foster care and/or aftercare. The plan was to organize this workshop for 6–10 attendees, but at the end the group consisted of only two people. Both attendees finished their one-page comics within the workshop.

Both young people made comics about the given topic. According to the results of this workshop it could be concluded, that making comics is a practical and clarifying method for telling about experiences in child protective services. It can provide useful and perceptual information about the working of the services from the point of view of an individual. This method worked well for the two attendees, and using it also helped them to deal better with their own experiences. The results might encourage a wider use of comics within social services.

Keywords: aftercare, child protective services, comics, art-based care

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TEORIA JA KESKEISET KÄSITTEET	6
2.1 Jälkihuollon asiakkaat – lastensuojelun asiakkaat	6
2.2 Taidelähtöiset menetelmät ja narratiivisuus	8
2.3 Sarjakuva ilmaisumuotona, vaikuttajana, välineenä.....	9
2.4 Voimaantumisen ja osallisuus	12
3 PROSESSIN KUVAUS	14
3.1 Ruohonjuurisarjakuva menetelmänä.....	15
3.2 Sarjakuvapaja – ensimmäinen kerta	17
3.3 Sarjakuvapaja – toinen ja kolmas kerta	18
3.4 Jälkikeskustelut ja pieni osallistujamäärä	19
4 TULOKSET	20
4.1 Sarjakuva: Pako helvetistä	20
4.2 Toinen sarjakuva.....	22
4.3 Palaute.....	23
5 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI	26
LÄHTEET	29
LIITE 1. Sarjakuvapajan markkinoinnissa käytetty flaijeri.	33
LIITE 2. Ohjeet pajakerroille.....	34
LIITE 3.....	37
Liite 4	38

1 JOHDANTO

Hyödynsin toiminnallisessa opinnäytetyössäni menetelmänä sarjakuvaa. Ohjasin sarjakuvapajan, jonka osallistajat olivat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaita. Pyysin heitä käsittelemään sarjakuvissaan kokemuksiaan lastensuojelun, sijaishuollon ja/tai jälkihuollon asiakkaana olemisesta. Sarjakuvapajassa syntyneistä töistä oli tarkoitus koota myös näyttely, mikäli osallistajat olisivat niin halunneet.

Työn tavoite oli saada tietoa siitä, miten sarjakuvan tekeminen toimii lastensuojelun asiakkaan itseilmaisun ja omien kokemusten käsittelyn välineenä. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaista tietoa sarjakuva voi tarjota lastensuojelun palveluiden toiminnasta ammattilaisten ja järjestelmän käyttöön. Kolmantena tavoitteena oli havainnoida, miten menetelmä toimii tämän asiakasryhmän kanssa, ja minkälaisia kokemuksia sen avulla kerrottiin.

Mukaan sarjakuvapajani toteuttamiseen lähti Helsingin kaupungin lastensuojelun jälkihuolto. Jälkihuollon asiakkaat ovat 16-21-vuotiaita nuoria, jotka ovat olleet lastensuojelun asiakkaina, ja opettelevat nyt itsenäistä elämää. Lastensuojelun asiakkaiden omat kokemukset ovat voimavara, jota on hyödynnetty vain vähän. Taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan saavuttaa ja välittää kokemuksista jotakin, mitä ei välttämättä muilla keinoin tavoiteta. Etsin asiasta laajasti tietoa, mutta en löytänyt merkkejä siitä, että juuri sarjakuvaa olisi menetelmänä tutkitusti hyödynnetty Suomessa sosiaalialan työssä. Joitakin lähialojen tutkimuksia löysin. Sarjakuva on kiinnostava, monipuolinen ja tehokas ilmaisukeino, jonka avulla yksilö voi jakaa tarinoitaan ja ajattelutapojaan.

Helsinkiläinen kahdeksanvuotias Vilja Eerika murhattiin vuonna 2012. Asia kasvoi mediakohuksi, ja julkisuudessa käytiin kiihvasta keskustelua lastensuojelun ongelmista ja laiminlyönneistä. Tapaus johti tuomioihin asiaa käsitelleille sosiaalityöntekijöille, sekä muutoksiin laissa ja järjestelmässä. (Takala 2016.) Lastensuojelun lakiuudistuksen vuonna 2015 voidaan katsoa johtuneen Eerikan järkyttävän tapauksen jälkipuinnista. Uudistuksen tarkoituksena oli siirtää lastensuojelun painopistettä korjaavista palveluista ehkäiseviin (Lastensuojelun keskusliitto 2018).

Vuonna 2016 käynnistyi vielä hallituksen kärkihanke, LAPE, jonka tarkoitus on muuttaa viranomaisten toimimista lasten, nuorten ja perheiden kanssa. Hankkeen tavoitteisiin kuuluvat palvelut, jotka vastaisivat paremmin perheiden tarpeisiin, sekä toimivimmat kohtaamiset ammattilaisten, päättäjien ja viranomaisten kanssa. LAPE-hanke koskee niin terveys- ja varhaiskasvatuspalveluita, nuorten palveluita kuin perheiden ongelmien ratkaisua ja myös lastensuojelua. Hanke tunnistaa lapsiperheille kohdistetun avun ja palveluiden hajanaisuuden ja hitauden. Hankkeen perusteiden mukaan lasten ja nuorten mielipiteistä ei nykyisen palvelujärjestelmän puitteissa saada tarpeeksi selvää. Tavoite on palvella erilaisia ihmisiä ja perheitä. LAPE-hankkeenkin tavoitteena on siirtää lasten ja perheiden palveluiden painopistettä ehkäisevään työhön. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Tutkimus ja kehittäminen. Tutkimukset ja hankkeet. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE).)

Lastensuojelussa on tarvetta monenlaisille menetelmille, joiden avulla voidaan saada tietoa asiakkaiden kokemuksista. Kokemuksia keräämällä lastensuojelun toimivuutta voidaan parantaa. Lastensuojelun asiakastyö on yksilöllistä käsityötä, ja jokaisen lapsen tarina on erilainen (Eronen 2013, 49). Näiden tarinoiden ja niiden vaikutusten ymmärtäminen voi auttaa kehittämään kaikkia osapuolia paremmin palvelevaa lastensuojelua. Siksi on perusteltua tutkia ja saada käyttöön paljon erilaisia mahdollisia menetelmiä, joilla näitä kokemuksia voidaan saada ymmärrettävään muotoon.

Kaikenlainen taiteellinen toiminta on ollut minulle tärkeää lapsuudesta saakka. Erityisesti kuvallinen ilmaisu myös vaikeiden aiheiden käsittelyssä on minulle henkilökohtaisesti tuttua. Kertomukset ja tutkimukset, jotka käsittelevät taiteen ja luovuuden voimaa ihmisen elämän parantamisessa, herättävät minussa liikutusta ja innostusta. Uskon erilaisilla taidelähtöisillä menetelmillä olevan vaikeiden kokemusten käsittelyssä loputtomat mahdollisuudet. Halusin hyödyntää ja tutkia tähän liittyviä mahdollisuuksia opinnäytetyössäni, ja haaveilen myös tulevaisuudessa pääseväni työskentelemään enemmänkin aihepiirini parissa.

2 TEORIA JA KESKEISET KÄSITTEET

Opinnäytetyöhöni liittyviä keskeisiä käsitteitä ovat jälkihuolto, lastensuojelu, sijais- huolto, narratiivisuus, taidelähtöiset menetelmät, sarjakuva, voimaantuminen ja osal- lisuus. Kiinnostava käsite on myös kokemustieto. On olennaista ymmärtää, mitä sisäl- tävät ne palvelut ja prosessit, jotka ovat pajan aiheena. Siksi määrittelen aluksi näiden sisältöä.

2.1 Jälkihuollon asiakkaat – lastensuojelun asiakkaat

Sarjakuvapajani kohderyhmänä olivat jälkihuollon asiakkaat. Jälkihuolto tarjoaa asi- akkailleen taloudellista, käytännöllistä ja psykososiaalista tukea, kunnes nämä täyttä- vät 21 vuotta (Pukkio & Hipp 2016, 10–11). Jälkihuoltoon on oikeus lastensuojelun asiakkailla, joiden sijoitus päättyy, kun he ovat olleet ovat huostaanotettuina ja sijais- huollossa, tai yksin sijoitettuina avohuollon tukitoimena vähintään puoli vuotta. Kun- nan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun lapsen sijoituksesta tai muusta vii- meisestä lastensuojelun asiakkuudesta on kulunut viisi vuotta. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille nuorille, jos se katsotaan yksilön edun mukaiseksi ja tarpeel- liseksi. (L 2007/417).

Itsenäistyminen on kaikille nuorille haasteellista aikaa, kun moni prosessi on yhtäaika- käynnissä: kodista irtautuminen ja muutto omaan asuntoon, oman itsenäisen arjen opettelu, ehkä muuttuvat ihmissuhteet, ja oman paikan etsiminen opiskelu- ja työelä- mässä. Vaatimus ikävuosina 16–20 tapahtuvasta itsenäistymisestä on tavallaan hyvin kiirehditty ja kohtuuton: moni tyypillisemmän elämänkulun läpikäynyt nuori saattaa asua vanhempiensa luona vielä pitkään 21 vuotta täytettyään ja käyttää itsenäistymis- vaiheeseen vuosia tai jopa vuosikymmenen. (Pukkio & Hipp 2016, 9–11.) Uusi tutki- mustulos vuoden 1987 syntymäkohortista osoitti, että 66% sijoitettuina olleista nuo- rista on jäänyt vaille toisen asteen koulutusta. Tutkimuksen tekemiseen osallistunut väitöskirjatutkija Antti Kääriälä pohti nimenomaan jälkihuollon riittävyyttä ja sitä, onko 21 vuoden yläikäraja liian matala. (Jokinen A 18, 2018.) Sijoitettujen nuorten selviytyminen elämässä on muidenkin tutkimusten valossa monin tavoin haasteelli- sempää, kuin ikätovereidensa (Pukkio & Hipp 2016, 10–11).

Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus on kaikessa siinä työssä, jolla vanhemmuutta tuetaan. Lasten arkeen liittyvät paikat, toiminnot ja asiat, kuten leikkipuistot, koulu ja varhaiskasvatus, ovat perheiden hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä. Laki kuvaa ylläolevien arkisten toimintojen hyvää toteuttamista ja turvaamista varsinaista lastensuojelun tarvetta ehkäisevänä työnä. Jos tämä tukiverkko ei kannattele perhettä, tarjotaan perheelle avohuollon tukitoimia. Valtaosa lastensuojelun asiakkuuksista toteutuu tällä tavoin perhettä tukemalla. Jos lapsi näistä huolimatta on yhä vaarassa, tarpeen ovat varsinaiset suojelutoimet, kuten huostaanotto ja sijoitus. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016. Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Mitä on lastensuojelu?).

Sijoitus avohuollon tukitoimena merkitsee useimmiten koko perheen sijoittamista esimerkiksi perhekuntoutusta järjestävään laitokseen (THL, 2016a. Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Avohuolto. Sijoitus avohuollon tukitoimena.).

Sijoitus voidaan tehdä kiireellisenä ja ilman huostaanottoa, jos akuutti tilanne aiheuttaa vaaraa lapsen terveydelle ja kehitykselle. Huoltajan vakava sairastuminen tai ilmeinen päihdeongelma voivat luoda tällaisen tilanteen. Myös lapsen oma käytös, kuten päihdeidenkäyttö, voi luoda tällaisen tarpeen. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, ja tänä aikana on tehtävä päätöksiä lapsen tilanteen jatkosta. (THL, 2016b. Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Kiireellinen sijoitus.)

Huostaanottoon voidaan ryhtyä, jos puutteita lapsen huolenpidossa tai muissa kasvuolosuhteissa aiheuttaneen tilanteen voidaan katsoa jatkuvan. Huostaanoton on oltava lapsen edun mukaista. Tällaisessa tilanteessa on voitava tietää, että avohuollon tukitoimet eivät riitä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen. Huostaanotto on viimesijainen toimenpide lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. Muiden lastensuojelutoimien tapaan myös huostaanotossa pyritään hyvään yhteistyöhön perheiden kanssa. (THL 2016a. Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Kiireellinen sijoitus.)

Elokuussa 2018 Lastensuojelun keskusliitto on julkaissut kaksi uutta selvitystä, joiden perusteella lastensuojelun työolosuhteet eivät lakiuudistuksesta huolimatta ole parantuneet. Vuonna sekä lastensuojeluilmoitusten, että kiireellisten sijoitusten määrä

kasvoi vuonna 2017. Lastensuojelun työntekijät kokevat, että tarvitsisivat enemmän aikaa lasten kanssa kasvokkain (Lastensuojelun keskusliitto 2018).

Lastensuojelua kohtaan on esitetty kritiikkiä ja pohdittu uusia mahdollisia toimintatapoja tänä vuonna ilmestyneessä Taru Pätärin ja Minna Ylikännön toimittamassa Tahto tehdä toisin -kirjassa. Se käy läpi nykyisen lastensuojelun historiaa ja perusteita ja esittelee alan nousevaa trendiä, palveluajattelua. Teos esittelee myös joitakin hyviä malleja lastensuojelussa. Erityinen huoli kirjoittajilla on siitä, että tämänhetkinen lastensuojelun kehittäminen ei ole systemaattista, vaan tutkimukset ovat yksittäisiä ja sattumanvaraisia, eikä laaja-alaista ja kattavaa tietoa asiakkaisen prosesseista ja olosuhteista nykyisellä tavalla synny (Pätäri & Ylikännö 2018, 53).

Lastensuojelua tutkitaan määrällisesti paljon, jos sitä vertaillaan muuhun, nuoria ja lapsia koskevista palveluista tehtyyn tutkimukseen. Kuitenkin lasten ja nuorten kuulemisessa lastensuojelussa on puutteita, ja tarve vaihtoehtoisille kommunikointimenetelmille on olemassa. (Peltola & Moisio 18, 2017.) Erityisesti esimerkiksi sijoitettujen lasten voinnista on tehty vähän luotettavaa pitkittäistutkimusta. (Pätäri & Ylikännö 2018, 54.)

2.2 Taidelähtöiset menetelmät ja narratiivisuus

Taidelähtöiset ja luovat menetelmät kuvakorteista, elämänpuista ja kuvakollaaseista aina sirkukseen ja valokuvaukseen tai räppiin, ovat olleet osana lastensuojelua jo reilun viimeisen vuosikymmenen ajan. Erityistä näissä menetelmissä on yhteys ja jakaminen, joka syntyy, kun käyttöön saadaan uusi väline ajatusten ja kokemusten vaihtoon lapsen ja työntekijän välille. (Känkänen 2013, 77.)

Pesäpuu ry. koordinoi Yhdessä koettua -projektia, jonka myötä pidettiin Helsingin Annantalolla näyttely nimeltä Pihalla?! syksyllä 2017. Koko projekti oli Pesäpuun Suomi 100 -juhlavuoden hanke, jonka tarkoitus oli tuoda näkyväksi sijoitettujen ja heidän perheidensä tarinoita (Yhdessä koettua). Näyttely halusi häivyttää median leimaavaa kuvaa lastensuojelusta ja kertoa teoksillaan entisten ja nykyisten asiakkaiden todellisista kokemuksista ja tunteista. (Yhdessä koettua. Kiertue.) Tämän näyttelyn tavoite ja teema muistuttivat niitä aiheita, joita pohdin, kun ideoin sarjakuvapajaa. Sain ideani

näyttelyä itse näkemättä tai siitä kuulematta. Projektin työntekijä Helena Inkinen kertoi Ylen haastattelussa, kuinka näyttelyn töissä sekä vastaanotossa on tullut ilmi paljon lohdullista ja onnistunutta lastensuojelutyössä, mutta myös vaikeita kokemuksia (Kenttämää, 2017).

Luovilla ja kulttuuritoiminnoilla ja yhteisötaiteella on tutkitusti myönteisiä vaikutuksia hyvinvoinnille, mutta näiden vakiinnuttaminen osaksi sosiaali- ja terveystaloudellista on edistynyt hitaasti. Systemaattista vaikuttavuuden tutkimusta ei ole tehty. Kiinnostus kulttuuriin ja luovuutta hyödyntävien toimintatapojen käyttöön hyvinvoinnin lisäämiseksi on kasvanut 1980-luvun loppupuolelta. (Känkänen 2013, 74–75.)

Ihmisen ajattelu ja kokemukset liittyvät tarinoiden kertomiseen ja kuulemiseen, ja myös toisten tarinoiden kuuleminen on osa prosessia, jossa ihminen jäsentää ja muo- vaa omaa kokemustaan. Ihmisen elämänselityksen narratiivinen tarkastelu tarkoittaa, että elämää katsotaan tarinana tai kertomuksena, jonka päähenkilö ihminen itse on. Narratiivisuus on näkökulma, jossa oman elämän tapahtumat muodostavat jatkumon, jossa tapahtumille annetaan merkityksiä. Narratiivisuus korostuu erityisesti elämäkerrallisis- sa menetelmissä, joissa elämän jatkumon monipuolisella tarkastelemisella ja tari- noiden nostamisella pyritään saavuttamaan parempi mielenrauha oman historian kanssa. (Linnossuo 2011, 10.)

Tarinallisuus korostuu myös eräässä tutkimuksessa, jota sijoitusten sujuvuudesta on tehty: Tuija Erosen *Viisi vuotta huostaanotosta* vuodelta 2013 on kiinnostava tutki- mus, jossa lasten institutionaalisia polkuja on jäljitetty esimerkkitarinoiden avulla. Tutkimuksessa on haastateltu joukkoa sosiaalityöntekijöitä, joiden asiantuntemuksen avulla on koostettu kahdeksan tarinaa eri-ikäisistä lapsista ja heidän asiakkuudestaan. Tutkimuksessa on tarkasteltu sijoituksia myös tilastojen valossa, mutta tarinat liikut- tavat, ja paljastavat lastensuojeluasiakkaan moninaisia elämänselityksiä huomattavasti havainnollisemmin. Niiden ydinopetus on, että lasten tilanteet ovat hyvin uniikkeja, kaikkien tarina on erilainen, ja siksi lastensuojelutyössä täytyy myös huolehtia yksi- löllisyyden huomioimisesta. (Eronen 2013, 49–50.)

2.3 Sarjakuva ilmaisumuotona, vaikuttajana, välineenä

Sarjakuvan käyttämisestä sosiaalialan työssä tai tutkimuksessa en löytänyt selkeitä esimerkkejä tai tutkimuksia, vaikka etsin materiaalia kaikista relevanteista kirjaston tietokannoista, myös informaation avustuksella. Myös sarjakuvan tutkiminen Suomessa on ollut niukkaa, ja sirpaloitunut monille aloille. Sarjakuvaa tutkivaa oppiainetta ei Suomen yliopistoissa ole. Toisaalta sarjakuva on ilmaantunut väitöskirjoihin Suomessa niin sosiologian, kielitieteen, kuin kulttuurinkin aloilla (Nikkilä 2017, 52).

Sarjakuva on ilmaisumuoto, jossa kuva ja sana ovat merkityksellisesti riippuvaisia toisistaan. Ne voivat olla suhteessa toisiinsa hallitsevia tai paeta hierarkiaa, toistaa tai kerrata asioita, kertoa vastakkaisia tai paralleelisia asioita, ja sisältyä ja limittyä kerronnallisesti toisiinsa. Sarjakuvassa kuva ja sana yhdessä välittävät kertomusta, jota ne eivät erikseen kykenisi kertomaan. Ne palvelevat yleensä kertomuksen jatkumoa, eli yhdistelmä hahmottaa kertomusta. Sarjakuva seuraa pitkää traditiota, jossa kuvien sarjaa on käytetty ajallisesti järjestyvien tapahtumien kuvaamiseen. (Mikkonen 2005, 295–296).

Sarjakuvalla on omistautuneet harrastajansa. Suurimmalle osalle suomalaisista sarjakuva kuitenkin näyttäytyy lähinnä sanomalehtien sarjakuvastrippeinä ja Aku Ankkanä. Sarjakuva saatetaan mieltää lasten mediaksi, mitä se Suomessa alun perin 40-50-luvulla yleistyessään onkin ollut (Jokinen 2011, 38–40). Kuitenkin käynti sarjakuvahyllällä missä tahansa kirjastossa paljastaa nopeasti toisenlaisen todellisuuden. Sarjakuvat eivät ”lapsille sopimattomista” aiheista sisällä vain seksiä ja väkivaltaa, vaan voivat elokuvan ja kirjallisuuden tavoin ottaa käsiteltäväkseen minkä tahansa todellisen tai kuvitellun aiheen (tai näiden yhdistelmän). Emmi Valveen 2017 ilmestynyt Armo kertoo esimerkiksi mielenterveyden menettämisestä, Viivi Rintasen Mielisairaalan kestänyt (2015) syömishäiriöstä, Ville Tietäväisen (2011) Näkymättömät kädet syvenyy pakolaisuuteen ja Liv Strömquistin Prinssi Charlesin tunne (2011) rakenteellisiin vääristymiin sukupuolten välisessä tasa-arvossa – vain muutamia mainitakseni. Lisäksi nettisarjakuva on luonut valtavat, kansainvälisetkin verkostot kaikenlaisista aiheista piirtävien ja kirjoittavien välille. Mielenterveysaiheen äärellä toimii Rikki-kollektiivi, joka on julkaissut kaksi mielen hajoamista käsittelevää kirjaa. Rikkin nettisivujen kautta pääsee tutustumaan yli kymmenen taiteilijan nettijulkaisemiseen. Kollektiivi on pitänyt näyttelyitä ja järjestänyt yhteistä sarjakuvatoimintaa helsinkiläisen nuorten työpajan, Leikkiväki Ry:n kanssa. (Rikki-kollektiivi).

Pari löytämäni artikkeleita sarjakuvan hyödyntämisestä koulutuksessa käsittelevät sen potentiaalia kiinnostavasti. On tutkittu, kuinka kolmasluokkalaiset ilmaisevat oikeuden ja hoivan toteutumista sarjakuvassa. Tutkimus totesi sarjakuvan joillekin lapsille kirjoittamista tehokkaammaksi menetelmäksi omien moraalisten käsitysten esille tuomiseen. (Johansson & Hannula 2014, 516.) Seija Kairavuori on tutkinut sarjakuvan mahdollisuuksia koulutuksessa. Hän toteaa sen yltävän helposti kumoukselliseen ilmaisuun, joka haastaa monin tavoin ympäristön oletuksia ja totuttuja ajattelumalleja. Kairavuori sarjakuvan pedagogisesti hyvin käyttökelpoiseksi välineeksi. (Kairavuori 2012, 139.) Ulkomailla niin sarjakuvan tutkiminen, kuin sen sovellukset osana tietentekemistä myös sosiaali- ja terveysaloilla ovat pidemmällä kuin meillä Suomessa. Silti yhteistyö on vielä kehitysvaiheessa. Kaksi kiinnostavaa esimerkkiä liittyvät sosiaalityön koulutukseen, ja terveyttä käsitteleviin sarjakuviin.

Sosiaalityön koulutusohjelmassa Kaliforniassa oli tehty pienlehtiä, zinejä. Materiaalina käytettiin kollaasimaisesti lehdistä leikattuja kuvia ja muuta kuvamateriaalia, jota täydennettiin itse kirjoittamalla tai piirtämällä. Zinejen aiheet olivat voimakkaasti ja vallankumouksellisesti kantaottavia ja käsitelivät esimerkiksi ulkonäköpaineita ja ikäsyrrjintää. Kirjoittajat toteavat, että niin opettaja kuin opiskelijatkin muuttuivat sisäisesti zinityöskentelyn ansiosta. Pienlehtien tekeminen mahdollisti kiinnostaviin aiheisiin syventymistä ja niiden tutkimista, reflektointia ja kriittisen ajattelun kehittymistä ja kosketti osallistujia syvästi. Prosessin jälkeen he ymmärsivät paremmin yhteiskunnan valtarakennelmia ja tunsivat voivansa taistella oikeudenmukaisuuden puolesta entistä voimakkaammin. Kirjoittajat päättelevät, että taidelähtöisten menetelmien runsaampi käyttö olisi tämän prosessin tuloksista päätellen perusteltua ja hyödyllistä. (Capous Desyllas & Sinclair 2013, 315.)

Sarjakuvan hyödyntämiselle terveydenhuollossa on omistettu kattava ja kiinnostava nettisivusto, Graphic Medicine (Graphic Medicine. Home. 2010–2018.) Isossa-Britanniassa on myös tutkittu terveysalan aiheista sarjakuvaa tuottaneita tekijöitä. Haastattelututkimus kartoitti syitä, joiden takia terveysalan aiheita käsitteleviä sarjakuvia on tuotettu. Haastatellut olivat esimerkiksi kertoneet omista mielenterveyshaasteistaan tai jakaneet kokemuksiaan terveysalan työssä sarjakuvan keinoin. Piirretty kerronta (graphic narrative) kiinnosti ilmaisumuotona muun muassa, koska sen avulla hoitotyötä tekevien ja potilaiden välistä kuilua voitaisiin kaventaa. Eräs haastatelluista on sitä mieltä, että sarjakuva oli niin toimivaa kokemusten ajatusten jakamisessa, että

sosiaali- ja terveysaloilla olisi syytä hyödyntää sitä yleisesti ammatillisena välineenä. (Farthing & Priego 2016, 6-8, 14–15.) Tutkijoiden mielestä sarjakuva voisi tarjota ainutlaatuista tietoa akateemisen maailman käyttöön, jos sen potentiaali hyväksyttäisiin ja sitä hyödynnettäisiin (Farthing & Priego 2016, 18–19).

Oli kyse sitten sosiaali- tai terveydenhuollon kontekstista, ihmisten hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia käsittelevien kertomusten jakamisesta on hyötyä. Sarjakuvailmaisun keinoin voidaan paljastaa kokemuksia, eli palvelujärjestelmän arkitodellisuutta ja näin myös sen hyviä ja huonoja puolia. Välineet, joilla voidaan kertoa järjestelmän toiminnasta hyödyttävät niin työntekijöitä, asiakkaita, kuin koko yhteiskuntaa.

2.4 Voimaantuminen ja osallisuus

Käsite voimaantuminen voi saada monia merkityksiä, ja useita ulottuvuuksia. Näitä ovat yksilöllinen, omanarvontuntoon ja ihmisarvoon liittyvä ulottuvuus, yhteiskunnallinen tai rakenteellinen ulottuvuus ja palvelujen tuotantoon ja kehittämiseen liittyvä ulottuvuus. Oman elämän haltuunotto on olennainen idea voimaantumisen prosessissa. Englanninkielisellä empowerment-termillä on myös monta suomennosta: valtaistuminen, valtaantuminen, voimaistuminen, voimaantuminen. Voimaantuminen käsitteenä sisältää oletuksen oman toimijuuden heikentymisestä, joka sitten suunnitelmallisilla toiminnoilla saadaan jälleen vahvistumaan. (Pääkkönen 2014, 11–12.)

Voimauttavan valokuvan menetelmän kehittänyt Miina Savolainen (2009) sanoo, että tekniikan käytön kohdalla on aivan olennaista, että työskentelyssä unohdetaan valtarakenteet. Voimauttavan valokuvaamisen kohdalla on tarkoitus tuottaa esimerkiksi perhealbumista ”puuttuvia” kuvia. Perhealbumin sisältöä editoi se, jolla on valta, mutta voimauttavan valokuvauksen prosessissa syrjään jääneen henkilökohtainen kokemus voidaan tehdä näkyväksi (Savolainen 2009, 211–214). Tällaisista lähtökohdista voidaan tehdä myös sarjakuvaa: tarinan täydentämiseksi myös sen näkökulmasta, joka ei ole tilanteessa saanut ääntään kuuluviin.

Kun ääni löytyy, se voi johtaa myös suurempaan osallisuuteen, niin omassa elämässä, kuin laajemmalti yhteiskunnassa. Osallisuus voidaan määritellä toisaalta osallisuuden tunteena yhteisöissä, yksilöön kohdistuvana arvostuksena ja

vaikuttamismahdollisuuksina. Osallisuuden kokemus syntyy hienovaraisessa tasapainossa: huolimatta yhteydestä, missä osallisuuteen pyritään, se voi joko syntyä tai jäädä syntymättä. Tämän ratkaisee se, kokeeko yksilö, että voi todella vaikuttaa omiin asioihinsa. Täysi-ikäisyys johtaa äänioikeuteen, mutta ei välttämättä itselle näkyvään tai tunnistettavaan arvostukseen ja asemaan yhteiskunnassa. (Pukkio & Hipp 2016, 108.) Känkäsen mukaan (2013, 71) lapsen osallisuuden vahvistuminen vaatii, että aikuinen asettuu dialogiin lapsen kanssa, katsomaan hänen tilannettaan tarkasti ja lähelle. Tällaiseen katsomiseen sarjakuva voisi tarjota metodin, joka parantaa kommunikaatiota.

Vuonna 2017 on julkaistu Pesäpuu ry:n Muutosvoimaa! Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa -opas, joka kannustaa ja ohjeistaa lastensuojelupalveluiden kanssa tekemisissä olevia ottamaan nuoret osaksi palveluiden kehittämistä. Opas ohjaa nuorten huomioimiseen ikään kuin tähden sakaroiden avulla, käytännöllisin miten, missä ja milloin -kysymyksin, ja kannustaa erityisesti perustamaan ryhmiä. Opas julistaa, että nuoret ovat käyttämätön voimavara, ja nykyisellään osaaminen lastensuojelussa on keskittynyt ammattilaisille. Pesäpuu ry. on tehnyt kehittämistyötä muutoksen aikaansaamiseksi jo kymmenisen vuotta. Tekijät toteavat, että kokemustietoa hyödyntämällä voidaan kohdata myös palveluihin liittyviä ”tunnemaailmoja.” (Barkman, Inkinen, Isoniemi & Vario 2017, 7–10.)

Lastensuojelua voidaan tarkastella eri näkökulmista: yksi näistä on kokemuksellinen. Kokemuksellisessa näkökulmassa esimerkiksi huostaanotto korostuu koettuna ja elettyinä tapahtumana. Kokemukset kuvaavat lastensuojelun toimenpiteitä asiakkaan ja hänen läheistensä näkökulmasta. (Enroos, Heino & Pösö 2016, 10.)

3 PROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyöni tarkoitus oli saada sarjakuvan avulla tietoa lastensuojeluasiakkaiden kokemuksista, sekä tarjota heille itselleen uusi tapa kertoa niistä. Sarjakuva kuvaa ja sanaa yhdistävänä taidemuotona voi kertoa enemmän ja elävämmän tarinan, kuin kumpikaan muoto erikseen (Mikkonen 2005, 295–296), joten oli perusteltua pyrkiä hyödyntämään toteutuksessa juuri sitä. Lisäksi tiesin, että voin luottaa omiin taitoihini menetelmän ohjaamisen suhteen, koska sekä sarjakuva yleensä, että käyttämäni formaatti, ruohonjuurisarjakuva, oli minulle ennestään tuttu.

Työskentelyni yhteistyötahoni kanssa alkoi sähköpostilla jälkihuollon johtavalle sosiaalityöntekijälle. Hän kiinnostui ideastani, ja tapasimme tammikuussa 2018 jälkihuollon tiloissa hänen sekä toisen jälkihuollon sosiaalityöntekijän kesken. Keskustelussa työntekijät antoivat minulle perustietoa siitä, minkälaisesta asiakasryhmästä on kysymys. Keskustelussamme korostui kolme jälkihuollon käytännön työssä olennaista asiaa: raha, asuminen ja toiminta päivisin. Jälkihuollon nuorten elämäntilanteet vaihtelevat runsaasti, yliopisto-opiskelijoista sairaseläkkeellä oleviin. Asumisen järjestämiseen Helsingissä vaikuttaa myös pääkaupunkiseudun pula kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista. Jälkihuollon nuorille on tarjolla tuettua asumista, mutta sen määrä ei riitä kattamaan asiakkaiden asumisen tarpeita. Rahan osalta jälkihuollon asiakkuus helpottaa niiden nuorten elämää, jotka ovat opiskelijoita: jälkihuollossa olevan nuoren ei tarvitse nostaa opintolainaa, vaan hän saa vastaavan summan toimeentulotukena. Toisaalta moni ei välttämättä aloita opiskelua ennen kuin täyttää 21 vuotta, jolloin jälkihuolto päättyy. (Manelius & sosiaalityöntekijä, henkilökohtainen tiedonanto 23.1.2018). Esittelin ideani siitä, että jälkihuollossa järjestettäisiin sarjakuvapaja, sekä kerroin tarkemmin suunnitelmistani pajan sisällöksi. Johtava sosiaalityöntekijä suhtautui ehdotukseen myönteisesti.

Päädymme siihen, että osallistujia etsittäisiin jälkihuollon asiakkaista heidän omien työntekijöidensä kautta, jotka mainostaisivat pajaa tekemäni flaijerin avulla. Johtava sosiaalityöntekijä pohti myös, voisinko tulla mukaan asiakasraatiin, joka jälkihuollossa järjestettiin tammikuun lopussa. Ajatuksena tässä oli, että nuoria oli johtavan sosiaalityöntekijän mukaan helpompi saada sitoutumaan, jos ohjaaja olisi ennalta tuttu. Tämä pohdinta päättyi kuitenkin toteamukseen siitä, että tammi- ja huhtikuun välillä

olisi niin pitkä aika, että paikalla olevat eivät ehkä sitoutuisi kuitenkaan paikalle tulemiseen, joten vierailuni asiakasraadissa ei toteutunut. Pajan oli määrä toteutua kolmena peräkkäisenä torstaina huhtikuussa 2018, iltapäivällä kello 13–15. Sovimme, että jokaisella pajakerralla olisi tukenani myös jälkihuollon sosiaalityöntekijä. Työntekijät tunsivat asiakasryhmän paremmin, ja voisivat myös auttaa juoksevista asioista, kuten kopioinnissa. Keskustelimme myös siitä, miten hienoa olisi järjestää näyttely syntyneistä töistä, jos pajaan osallistuvat nuoret näin haluaisivat. Minulla on suhteita Kallion kirjastoon ja Sarjakuvakeskukselle, jotka sijaitsevat samalla alueella, kuin jälkihuollon toimisto. Lupasin pohtia ja selvittää mahdollisia paikkoja näyttelyn järjestämiseksi.

3.1 Ruohonjuurisarjakuva menetelmänä

Sarjakuvan tekemisessä ei ole olennaista osata piirtää, minkä kirjoitin myös flajjeriin, jolla sarjakuvapajaani jälkihuollossa markkinoitiin (Liite 1). Sarjakuvaa piirretään valtavasti erilaisilla tavoilla. Nettisarjakuva xkcd on ollut olemassa yli kymmenen vuotta, ja siinä on tuskin koskaan nähty muuta kuin tikku-ukkoja ja muuta yksinkertaista grafiikkaa. Siitä huolimatta xkcd käsittelee syvällisiä aiheita. (Munroe.) On sarjakuvia, joissa mestarillinen piirrosjälki on olennainen osa elämystä, mutta sarjakuva voi hyötyä myös yksinkertaisesta kuvailmaisesta, kun tarinassa olennainen pääsee paremmin esiin. Sarjakuvia lukemalla voi parhaiten tutustua sarjakuvailmaisun moninaisuuteen. Valitsin tiiviin aikataulun takia valmiin ja minulle tutun ”formaatin” tällä kurssilla käytettäväksi. Olin valmis kertomaan, mistä oppia voisi etsiä lisää, jos sarjakuvat alkaisivat kiinnostaa osallistujia enemmän. ”Formaatti” perustui Leif Packalenin pienen ohjekirjaan nimeltä World Comics, joka neuvoo, miten tehdä edullisia, tiiviitä sarjakuvia esimerkiksi järjestöyhteyksissä. Neljän ruudun sarjakuvaan tarvitaan vain kaksi A4-kokoista paperia, lyijykynä, kumi, viivoitin, sekä mustia tusseja, ja kenties puu- tai tussivärejä.

Olen itse toteuttanut ruohonjuurisarjakuvaa Johanna Rojolan vetämässä työpajassa Sarjakuvakeskuksella. Pajassa oli mukana muun muassa SPR:n vapaaehtoisia, jotka toimivat turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä. Englanninkielinen nimi Wall Poster Comic kuvaa sarjakuvaa havainnollisesti. Menetelmällä tehdään julistemuotoisia sarjakuvia, joissa on neljä kuvaa teksteineen, yläpuolella otsikko ja alapuolella

valinnainen, kokoava loppusanoma. Posteriin käytetään kahta A4-liuskaa, jotka liimataan toisiinsa kiinni niin, että molemmissa on kaksi ruutua ja sarjakuvan ylä- ja alapuolelle jää tilaa. Valmiissa sarjakuvassa on siis neljä ruutua ja se on kooltaan noin A3. (Packalén, 2005.) Hyvä lisä sarjakuvan tuottamisessa on kopiokone, tai skanneri ja tulostin, koska niiden avulla sarjakuvasta saadaan edullisesti useampia kopioita, tarvittaessa eri kokoisina.

Näin vain muutamien erilaisten kynien ja paperin avulla on mahdollista tuottaa hyvin edullisesti vaikuttavia sarjakuvia mistä tahansa ajankohtaisesta aiheesta. Posterimuotoisina sarjakuvia on myös helppo lukea, jos ne on kiinnitetty näkyvälle paikalle. Ympäri maailmaa tämä voi olla hyvin tärkeä ominaisuus vaikuttamisen kannalta. Sarjakuvan skannaaminen tuo lisää mahdollisuuksia internetissä julkaisemisen suhteen. Sarjakuvan yksi radikaaleimmista ominaisuuksista tiedonlevitystarkoituksessa on sen edullisuus. World Comics Finland on 1997 perustettu organisaatio, jonka tarkoitus on levittää ruohonjuurisarjakuvan käyttöä vaikuttamismenetelmänä. Organisaation erityishuomio on kehityksissä. WCF:n toimijat ovat luennoineet ja toteuttaneet sarjakuvapajoja monissa maanosissa ja myös Suomessa. Organisaation verkkosivuilla kerrotaan, että menetelmää on aikaisemminkin hyödynnetty sosiaalityön konteksteissa (World Comics Finland 2018).

Omaan pajaani olin muokannut mallia sen verran, että käytimme A3-kokoista paperia kahden, yhteen liimattavan A4:n sijaan. Lisäksi minun suunnitelmani oli, että lyijykynällä tehtävää luonnosta ei kumiteta, vaan mustekynäversio piirretään toiselle paperille valopöydällä tai ikkunaa vasten. Tämän oli tarkoitus säästää aikaa. Lisäksi, koska meillä oli mahdollisuus käyttää kopiokonetta, mahdollinen värittäminen oli tarkoitus tehdä muuten valmiin sarjakuvan kopioon.

Työelämälähtöisyys toteutui opinnäytetyössäni niin, että paja toteutettiin räätälöidysti juuri tietyn työelämätahton asiakasryhmälle. Työelämätaho oli alusta saakka kiinnostunut pajasta ja sen kehitymis- ja soveltamismahdollisuuksista myös tulevaisuudessa. Johtava sosiaalityöntekijä sanoi alkukeskustelussa, että toivoisi yksikköön enemmänkin luovia menetelmiä ja kulttuuria hyödyntävää ”pöhinää”. Huolimatta siitä, että taide- ja työelämätahtojen on hyödynnetty monipuolisesti eri yhteyksissä lastensuojelussa jo pitkään, jälkihuollon tässä yksikössä oli olemassa selkeä tarve ja tila uusille kekeille. Tein omaan osaamiseeni perustuvan ehdotuksen pajan sisällöstä ja

toteutustavasta ja työelämäyhteistyötaho hyväksyi sen sellaisenaan. Tämä oli molemmille osapuolille uutta ja innostavaa, eräänlainen testi siitä, millä tavalla tämäntyyppinen paja toimisi osana jälkihuollon työtä.

3.2 Sarjakuvapaja – ensimmäinen kerta

Ennen pajaa valmistelin sitä laatimalla kirjalliset ohjeet sarjakuvan tekemisestä (Liite 2), sekä ostamalla materiaaleja. Lähetin myös etukäteen jälkihuoltoon pohjatiedostoja, joita kopioitiin A4- ja A3 -koossa osallistujia varten. Olin sopinut, että saavun pajapäivinä jälkihuoltoon klo 12.30, eli puoli tuntia ennen pajan alkua.

Kun saavuin ensimmäiselle kerralle, työntekijä kertoi, että pajaan olisi hänen tietojensa mukaan tulossa viisi tai kuusi osallistujaa. Jälkihuollon tiloihin oli myös jäänyt ruokaa jostakin tapaamisesta ja minulle kerrottiin, että nuoret voisivat halutessaan syödä sitä. Paikalle tuli alkamisaikaan yksi nuori (A), joka kokosikin annoksen ja tuli ruokalautasineen pajapöydän ääreen. Minä join kahvia, ja syöminen ja juominen viritti pajan alkuun vaivattoman tunnelman. Paikalla olimme vain minä, jälkihuollon sosiaalityöntekijä (X) ja A. Syntyi epämuodollinen keskustelu, jossa oli luottamuksellinen tunnelma. Kerroin lähtökohdistani ohjata pajaa ja sen tarkoituksesta, hän taas siitä, miksi oli halunnut mukaan. A:lla oli mielessään tietty rankka kokemus sijoituksesta. Hänellä oli kuvataiteilijan koulutus, ja hän oli pohtinut myös laajemman sarjakuvan tekemistä omista kokemuksistaan. Olin iloinen, koska minusta tuntui, että nuori puhui juuri sellaisista ajatuksista, joita olin pajan pitämällä toivonut herätteleväni. Vain yksi osallistuja kyllä harmitti, mutta olin tyytyväinen hänen vilpittömästä innostuksestaan.

Lyhyesti olin suunnitellut pajan etenevän näin: ensimmäisellä kerralla käsikirjoitus, sitten piirtäminen, lopuksi viimeistely ja juhlat. Lopputulos oli vapaamuotoisempi. Käytännössä ensimmäiselle ja toiselle kerralle osallistunut nuori pohti aihettaan ja käsikirjoitti molemmat kaksi kertaa. Toisella kerralla hän myös hahmotteli tekstin ja kuvien paikkaa ruuduille. A oli ajatellut vaikeaa sijoituskokemustaan sarjakuvansa aiheeksi jo ennen pajaa. Kun hän keskittyi pohtimaan tarinaansa tarkemmin, sekä sitä, miten kertoisi sen neljällä kuvalla (ks. ohje, liite 2), pajassa oli äkkiä hyvin hiljaista. Työntekijä X pohti myös itsekseen mahdollisen oman sarjakuvan tekemistä ja sisältöä.

Minä järjestin meille radion soimaan taustamusiikiksi, ja piirsin ja kirjoittelin itsekin pientä sarjakuvakäsikirjoitusta. Luova tunnelma kannusti kaikkia läsnäolijoita työskentelemään aiheen äärellä.

3.3 Sarjakuvapaja – toinen ja kolmas kerta

Toiselle toteutuskerralle saapui myös toinen nuori (B). A oli myöhässä, ja minä ja B olimme noin tunnin verran kahden. Annoin hänelle tutkittavaksi ensimmäisen ja toisen kerran kirjalliset ohjeet käsikirjoittamista ja piirtämistä varten, sekä World Comics -ohjekirjasen. Kun hän oli tutustunut niihin, hän totesi, että haluaa työskennellä mieluummin kotona. Uskoin, että tämä johtaisi valmiin sarjakuvan toteutumiseen todennäköisemmin, kuin se, että vaatisin työskentelyä pajassa, joten annoin nuorelle välineitä mukaan ja esitin toivomuksen, että hän toisi valmiin sarjakuvan mukanaan seuraavalle kerralle.

Nuori A saapui paikalle tunniksi, ja käytti tämän ajan tehokkaasti hahmottelemalla tekstiä ja kuvia sarjakuvaruutuihin. Annoin hänelle hiukan teknisiä vinkkejä siihen, miten ruutuja kannattaa sommitella, sekä miten tekstirivit saa pidetyksi suorassa ja tasaisen korkeina. Hän oli jo ensimmäisellä tapaamisella kertonut, että ei pääsisi viimeiselle kerralle. Kun nuori lähti, hän sanoi uskovansa siihen, että saa sarjakuvan tehtyä kotona, ja että hänelle on siitä myös apua. Hän myös lupasi toimittaa sarjakuvan nähtäväkseni jälkihuoltoon viimeiselle kerralle. Lisäksi hän antoi lupansa sille, että sarjakuvan saa julkaista osana tätä opinnäytetyön raporttia.

Kun saavuin pitämään viimeistä kertaa jälkihuoltoon, sain työntekijä X:ltä nuori A:n sarjakuvan. Viimeisellä kerralla oli tarkoitus pitää töiden katselmus ja juhlia kurssin päättymistä, mutta koska tietojemme mukaan paikalle oli saapumassa korkeintaan yksi nuori, B, nyttärät jäivät pitämättä. B saapui paikalle, ja toi mukanaan sarjakuvansa. Nuori kertoi, että ei ollut kirjoittanut mitään, mutta selitti meille, mitä sarjakuvassa tapahtuu. (Liite 4). Se käsittelee hänen Suomeen saapumistaan varhaisteininä, ja joutumistaan lastenkotiin noin vuotta myöhemmin, ja näiden tapahtumien herättämiä tunteita aikaisemmin ja nyt. Liitteessä 4 on A:n sarjakuva. Minulla on molempien nuorten lupa julkaista sarjakuvat osana tätä opinnäytetyön raporttia

3.4 Jälkikeskustelut ja pieni osallistujamäärä

Ensimmäisellä ja toisella kerralla pajassa oli tukenani yksi jälkihuollon sosiaalityöntekijä (X), ja viimeisellä kerralla läsnä oli tämä sama sekä toinen sosiaalityöntekijä (Y), jonka olin tavannut jo aikaisemmin, kun kävin esittelemässä pajaa jälkihuollossa. Sosiaalityöntekijät olivat turhautuneita, kun pajassa ei ollut enempää osallistujia. Toisaalta koko ajan mukana ollut työntekijä X oli itse pajan myötä päätenyt hahmottelemaan omaa sarjakuvaa ohjeideni pohjalta, ja vaikka ei ehtinytkään tehdä sitä valmiiksi, totesi työskentelyn olleen hänellekin ”terapeutista”. Olimme myös kaikki kolme hyvin tyytyväisiä siitä, että pajan myötä oli syntynyt kaksi sarjakuvaa.

Keskustelimme siitä, miten vaativaa on saada väkeä tällaiseen pajaan, mistä kieltäytymiset kenties johtuvat, ja kuinka työntekijä saattaa ohjata tahtomattaan sitä, kuka pajasta saa tietää. Työntekijähän tekee päätöksen siitä, kenelle asiakkaistaan pajasta kertoo. Omat ennako-oletukset asiakkaiden taipumuksista tai kiinnostuksenkohteista ohjaavat siis työntekijää, ja X pohti, että ne voivat olla myös vääriä tai asenteellisia.

Mietimme myös pajan toteutumisaikaa, iltapäivää kello 13–15. Jo aikaisemmin toinen työntekijöistä oli todennut, että klo 13 voi olla (niille nuorille, jotka eivät päivisin ole toiminnoissa) aikaisin. Toisaalta taas, jos nuori käy työharjoittelussa, töissä tai koulussa, iltapäivällä saattaa olla jotakin ohjelmaa. Toisaalta toinen työntekijä oli lupailut asiakkaalleen poissaoloja varten todistusta, jos tämä sellaista kouluun tarvitsisi. Kuitenkin nuori jäi pois juuri koulunkäyntiin vedoten. Ei kuitenkaan tietenkään ole huono asia, että koulu on tärkeää.

Puhuimme erityisesti myös stressinhallinnasta ja siitä, miten raskas menneisyys voi vaikuttaa voimakkaastikin ihmisen toimintakykyyn, eli esimerkiksi siihen, saako toteutettua asioita, joita suunnittelee. On mahdollista, että jotkut nuoret olisivat halunneet tulla, mutta eivät oman vointinsa takia pystyneetkään tulemaan sarjakuvapajaan. Koska huostaanotettujen lasten elämään myöhemminkin liittyy runsaasti erityisyyttä ja monimutkaisuutta, kuten mielenterveyteen liittyviä haasteita ja ongelmia arjen sujumisessa (Eronen 2013, 80), voi olla, että tällaisilla tekijöillä on ollut vaikutusta myös tämän pajan osallistujamäärään.

4 TULOKSET

Tämän opinnäytteen tuotoksena syntyi toisaalta konkreettista toimintaa, eli työpaja, ja toisaalta työpajassa tehdyt taideteokset tai tuotokset, eli kaksi sarjakuvaa. Sarjakuvien tekijöitä olivat jälkihuollon nuoret, ja ne käsittelivät heidän kokemuksiaan lastensuojelusta, kuten oli tarkoituskin. Molemmat osallistujat tekivät sarjakuvansa loppuun ja toimittivat ne nähtäväkseni, ja sain myös luvan sisällyttää sarjakuvat ja nuorten kertomat asiat tähän opinnäytetyön raporttiin. Sain myös niin nuorilta, kuin työntekijöiltä suoraa ja epäsuoraa, käyttökelpoista palautetta pajasta.

Työpajan osalta minulle jäi tulevaisuudessa käytettäväksi ohjeet tällaisen pajan toteuttamisen avuksi (Liite 2) sekä kokemusta, joka on hyödyksi vastaavan toiminnan järjestämisessä tulevaisuuden työympäristöissä. Ammatillinen itsetuntoni vahvistui pajan myötä: sain huomata, että kohtaaminen ja ohjaaminen sujui osaltani odotetusti, samoin yhteistyö jälkihuollon kanssa kaikissa vaiheissa. Keskusteluni niin ennen pajaa, kuin sen jälkeen ovat osoituksia syntyneestä luottamuksesta minun ja yhteistyötahon välillä. Tulokset poikkesivat suunnitelmista siinä, että pajassa oli toivotun 6–10 osallistujan sijasta vain kaksi osallistujaa, ja hekin paikalla pajaan varattua aikaa vähemmän.

4.1 Sarjakuva: Pako helvetistä

Nuori A kertoo sarjakuvassaan *Pako helvetistä* (Liite 3) tarinan siitä, kuinka hänet 15-vuotiaana sijoitettiin ammatilliseen perhekotiin. Suhde perhekodin pitäjään muuttui nopeasti vaikeaksi, koska tämä käytti pelottelua, haukkumista ja vähättelyä osana normaalia arjen rutiinien pyörittämistä. Sarjakuva kertoo, kuinka nuori kirjoitti kokemuksestaan ja onnistui todistamaan sosiaalityöntekijälleen, että perhekoti oli hänelle vahingollinen paikka kasvaa. Lopuksi nuori pääsee turvallisempiin ja rauhallisempiin kasvuolosuhteisiin. Tarina on ahdistava, vaikka loppu tuokin toivoa tulevasta.

Nuori A oli koulutukseltaan kuvataiteilija, joka näkyy kuvien laadussa. Sarjakuvan runsaasta ja ilmaisultaan rikkaasta tekstistä voi myös nähdä, että A on erityisen taitava ilmaisemaan itseään kirjallisestikin. Hän kertoi tarinansa minulle ja pajassa läsnä

olevalle työntekijälle jo ennen, kuin piirsi sen sarjakuvaksi. Hänen taitoihinsa kuuluu siis myös kyky ilmaista itseään, tunteitaan ja tarinaansa myös sanallisesti, minkä sosiaalityöntekijän kanssa hänelle tässä tilanteessa nimesimmekin tärkeäksi voimavaraksi.

Lisäksi sosiaalityöntekijä X totesi, että nuoren kokemus ja kärsimys oli erittäin valitettava, ja hän on ammattilaisena pahoillaan siitä, että palvelut ovat tällä tavalla pettäneet nuoren. Erityisesti hän pohti, miten nuoren sosiaalityöntekijä ei ollut tilanteen tasalla. Nuoren tapauksessa lastensuojelun prosessi oli päätyntä tuomaan lisää tuskallisia kokemuksia.

Kun nuori laati sarjakuvansa käsikirjoitusta, hän myös epäroi sitä, voiko edes nimetömänä sanoa tällaisia asioita perhekodin pitäjältä. Tähän minä ja sosiaalityöntekijä rohkaisimme häntä ehdottomasti: kyseessä oli hänen vilpitön ja tosi kokemuksensa. Tässä voidaan nähdä voimaantumisen ajatuksen toimivan, kun ihminen, joka tilanteessa on ollut altavastajana, saa tarinansa esille tuomalla valtansa takaisin (Savolainen 2009, 212).

Sijoitus on lastensuojelukokemuksen ytimessä. A:n sarjakuva kertoo hyvin epäonnistuneesta sijoituksesta, ja juuri siitä, mikä monissa tutkimuksissa on jäänyt pimentoon: sijoitettujen omasta kokemuksesta ja hyvinvoinnista (Pätäri & Ylikännö, 53). On toivottavaa, että tämä ei ole tyypillinen sijoituskokemus. Sen karmeudesta huolimatta tai juuri sen takia on kuitenkin tärkeää, että tämä tarina tuotiin päivänvaloon. Tämä yksittäinen kokemus, varsinkin näin todesti ja havainnollistetusti esitettynä, voidaan nähdä myös perusteena sille, että sijoituskokemuksia olisi tutkittava enemmän.

Taidelähtöisten menetelmien voima on siinä, että niiden välittämät kertomukset voivat olla puhetta ja keskustelua huomattavasti havainnollisempia, ja itse tekeminen ja väline sinänsä voi vapauttaa tekijänsä kertomaan ja oivaltamaan uusia asioita (Erkkilä, 2015, 200). Taidelähtöinen havainnollistaminen elävöittää tarinan myös lukijoille välittyväksi elämykseksi. Sarjakuva saa näin lukijansa ymmärtämään tekijän tunnemaailmoja, joista Pesäpuun asiantuntijat puhuivat kokemustiedon yhteydessä (Barkman ym. 2017, 9). *Pako helvetistä* on erinomainen esimerkki juuri tällaisesta työskentelestä. Sarjakuvan lukeminen välittää hetkessä monitasoisen kokemuksen: palvelujärjestelmän toimimattomuuden, henkilökohtaisen pitkäaikaisen trauman syntymisen, sijoituksen epäonnistumisen, ja myös toivonkipinän päähenkilön tulevaisuutta ajatellen.

Tämä sarjakuva tuo tietoa lastensuojelusta, mutta sen tekemisestä on ollut hyötyä myös tekijälleen: nuori lähetti minulle viimeiselle pajakerralle terveisiä, että sarjakuvan tekeminen oli auttanut häntä. Se oli toiminut vastapainona stressaavassa ajassa, jossa nuori valmistautui ja osallistui yliopiston pääsykokeisiin.

A:n tekemässä sarjakuvassa toteutuivat ne tavoitteet, joita minulla oli tälle opinnäytetyölle. Sarjakuvan tekeminen muodostui tekijälleen merkitykselliseksi prosessiksi ja itseilmaisuksi, ja itse sarjakuva taas tuotti ammattilaiselle käyttökelpoista tietoa lastensuojelun palveluiden toiminnasta. Vaikka kyseessä on yksittäinen kokemus, sen sisällössä on yhtymäkohtia tyypillisille institutionaalisille poluille tapauksissa, joissa esiintyy esimerkiksi henkistä väkivaltaa.

4.2 Toinen sarjakuva

Työntekijä Y kertoi nuori B:n epäröineen osallistumista pajaan, koska tämä epäili, että ei osaisi piirtää. Sarjakuva (Liite 4) on todiste siitä, että tämä pelko oli turha. B piirsi sarjakuvaansa neljä kuvaa itsestään, omista kasvoistaan. Kun tapasimme neljännellä pajakerralla, hän kertoi sanallisesti siitä, mitä hänen sarjakuvassaan tapahtuu. Sarjakuva muodostuu neljästä kasvokuvasta ja niiden yläpuolelle sijoitetuista hymiöistä. Ensimmäinen kuva kertoo B:n saapumisesta suomeen varhaisteini-ikäisenä maahanmuuttajana. Toinen ruutu kuvaa sitä, kuinka hän joutui noin vuoden päästä Suomeen tulostaan lastenkotiin. Hahmon kieli toisessa kuvassa on ulkona, silmät kierossa, ja hymiöllä on suu vääränä ja pienet sarvet päässä. Nuori kuvasi, ettei hän oikein ymmärtänyt mitään eikä tiennyt lainkaan, mitä lastenkoti edes tarkoittaa. Hän sanoi, että oli ”sekaisin”. Kolmannessa ruudussa on onneton hymiö ja suuria kyyneliä niin nuoren, kuin hymiön kasvoilla, ja se kuvaa B:n aikaa lastenkodissa. Viimeinen ruutu kuvaa nykyisyyttä: hahmon kasvoilla on neutraali ilme, ja hymiö virnistää silmät sirrillään.

Tämäkin sarjakuva täyttää voimauttavan taiteen tunnusmerkit: B on täydentänyt kuvastoaan vaikealta ajalta kuvaamalla tunteitaan. Sarjakuva voi tällaisessa tilanteessa toimia voimauttavassa tehtävässä, valokuvan tapaan. Voimauttavan valokuvan avulla voidaan tuottaa esimerkiksi perhealbumista ”puuttuvia kuvia”. Menetelmän myötä aikaisemmassa vaikeassa tilanteessa voimaton ihminen voi tarkastella ja käsitellä omaa historiaansa uudelleen luomalla tilanteesta uusia kuvia omilla ehdoillaan. Prosessi

mahdollistaa voimaantumista suhteessa avuttomuutta ja ahdistusta aiheuttaviin tapahtumiin. (Savolainen 2009, 214.) B ei lisännyt sarjakuvaansa lainkaan tekstiä, mutta se ei vähennä millään tavalla työn arvoa omien asioiden käsittelemisessä. Etäännyttävä kuva auttaa ihmistä näkemään itsensä ulkopuolelta ja sen avulla voidaan tehdä sietämättömästä siedettävää. Kaikki tarpeellinen voidaan sanoa kuvien kielellä. Taide on vapaa tila, jossa nuori saa oikeuden tuottaa juuri sellaisia kuvia itsestään, kuin haluaa. (Erkkilä 2015, 200–201.) Vaikka tässä pajassa oli annettu aihe, nuoren halu käsitellä aihetta on olennaista: se on vapauttanut hänet kertomaan omaa tarinaansa ja kuvaamaan itseään ja tunteitaan täysin vapaasti.

Tässäkin sarjakuvassa voidaan nähdä palveluihin liittyvää toimimattomuutta: nuori kuvaa lastenkotikokemustaan nimenomaan vuolaalla itkulla. On selvää, että ”systemi” ei tässä ole onnistunut auttamaan ja tukemaan nuorta. Toisaalta nuorella on ollut mahdollisuus voimaantua nimeämällä ja tunnistamalla tämä kokemus, sekä tuottaa siitä kuvia, joka sinänsä on parantava kokemus (Erkkilä 2015, 200). B kertoi myös, että nyt ei halua tehdä enää enempää sarjakuvaa. Arvostan tätä havaintoa ja pidän sitä myös palautteena sarjakuvan tekemisen voimasta: nuori oli nyt sanonut sen, mitä hän tältä erää halusi sanoa. B osoitti tässä taitoa omien rajojensa vetämisessä, eikä pyrkinyt miellyttämään lupauksilla tekemisen jatkamisesta.

4.3 Palaute

Olin ajatellut varata aikaa palautteen keräämiseen pajan viimeisellä kerralla, mutta koska nuoret olivat läsnä paljon suunniteltua vähemmän, se ei onnistunut. A:n kohdalla oli tärkeää käyttää kaikki hänen läsnäoloaikansa pajassa itse työskentelyyn. B:n halu työskennellä kotona johti siihen, että emme viettäneet juurikaan aikaa yhdessä, eikä tunnelma toisessa kohtaamisessamme ollut niin luottamuksellinen, että olisin pitänyt suullisen palautteen pyytämistä luontevana. Olisi tuntunut myös omituiselta pyytää häneltä kirjallista palautetta tilanteessa, jossa olimme kasvokkain. Hänen sarjakuvailmaisunsa, sarjakuvan syntyminen sinänsä ja siitä kertomansa asiat saivat siis toimia palautteena.

Sarjakuvien syntyminen itsessään on todellakin jo palautetta. Osallistujien halu käsitellä omia kokemuksiaan sarjakuvan avulla, sekä saattaa loppuun aloitettu työ, on

osoitus siitä, että pajaa voidaan käyttää välineenä käsitellä lastensuojelukokemuksia esimerkiksi juuri jälkihuollon työssä. Tässä sarjakuvatyöpajassa keskityttiin yhteen, lyhyeen tarinaan. Se, kuinka valitaan sopiva tapahtumasarja oman elämän varrelta, pohditaan neljää kuvaa, joista kertomus rakennetaan, ja tehdään päätöksiä siitä, millaista tekstiä ja kuvaa käytetään kertomiseen, on erityinen prosessi, joka tuo uutta näkökulmaa oman tarinan tarkasteluun. Itse piirtämisen ja kirjoittamisen toteuttaminen täydentää tätä kokonaisuutta. Tällainen työskentely voi edistää myös elämän raskaampien tapahtumien hyväksymistä. Vähimmilläänkin sarjakuvan tekeminen on yksittäinen tarinallinen kokemus. Lastensuojeluasiakkaan kohdalla oman menneisyyden tutkiminen, sen kanssa työskentely ja sinuiksi tuleminen voi olla haastava tehtävä, jossa tarinallinen tarkastelu voi olla hyvä työkalu (Linnossuo 2011, 12). Itsenäistymisen elämänvaihe on tällaiselle työskentelylle otollinen: moni nuori on halukas ottamaan myös lastensuojelun ammattilaisten apua ja tukea vastaan vasta jälkihuoltovaiheessa (Pukio & Hipp 2016, 9).

Nuori A lähetti minulle terveisiä sarjakuvansa mukana, ja tarkistin vielä näiden terveisten sisällön työntekijä X:ltä jälkikäteen sähköpostilla. A kertoi pajan toisella kerralla, että halusi tehdä sarjakuvan loppuun, ja että se toimia vastapainona arjen jännityksille ja kiireelle. Palautteenaan hän kertoi vielä, että sarjakuvan tekeminen oli kivaa ja teki hyvää. Hän myös sanoi, että tarinan saa näyttää kaikille, ettei siinä ole mitään salattavaa, ja toivoi, että saan pajasta hyvän opinnäytteen. A:n hieno sarjakuva ja hänen antamansa palaute kosketti minua syvästi, samoin kuin hänen ensimmäisellä kerralla puhumansa asiat siitä, miten hän toivoisi voivansa kertoa omaa tarinaansa laajemminkin sarjakuvassa. A:n piirrosjälki ja kirjallinen ilmaisu oli vaikuttavaa, ja vakuutti minut siitä, että hänelle väline oli hänelle aivan erityisen sopiva. Toivonkin, että A jatkaa kokeilujaan sarjakuvan parissa, ja että siitä on hänelle iloa ja hyötyä oman elämänsä haasteiden käsittelyssä myös tulevaisuudessa.

B:n palaute jää omien tulkintojeni varaan ja olen tarkastellut sen hänen toimintaansa ja läsnäoloaan palautteena. Tämän epäsuoran palautteen, ja sen ydinkohtina ovat syntyneet sarjakuva, sarjakuvan esittely, lupa käyttää sitä tässä työssä sekä toteamus, ettei hän halua tehdä nyt enää enempää sarjakuvaa. Pidän erinomaisena palautteena pajan toimimisesta sitä, että B teki sarjakuvan loppuun ja toi sen nähtäväkseni, sekä kertoi minulle sarjakuvastaan. Hän käytti tähän vapaaehtoisesti omaa aikaansa luovaan työhön, sen pohtimiseen ja toteuttamiseen, ja jakoi työssään henkilökohtaisen

kokemuksensa. Halu tällaiseen työskentelyyn kertoo välineen voimasta, kun aloitettu työ halutaan sekä saattaa loppuun, että jakaa. Tekemällä ja esittelemällä sarjakuvansa B osoitti valmiutta ja kiinnostusta oman kokemuksensa kohtaamiseen, tarkasteluun ja työstämiseen, sekä samalla sen, että sarjakuvan käyttäminen välineenä voi kiinnostaa tällaisia asioita kokenutta nuorta. Toivon, että B koki itse prosessista olleen myös hyötyä, ja että se lisää hänen valmiuksiaan kohdata ja käsitellä kokemuksiaan uudelleenkin, jos hän kokee sellaiseen tarvetta.

Sain palautetta myös jälkihuollon johtavalta ja muilta mukana olleilta sosiaalityöntekijöiltä. Työntekijä X, joka oli hahmotellut ensimmäisellä ja toisella pajakerralla omaa sarjakuvaa, sekä oli elämässään aikaisemminkin tehnyt ”zinejä”, pienlehtiä, totesi, että hänelle jo sarjakuvan suunnittelu oli ”terapeuttista”. Työntekijät myös pohtivat, voisiko jälkihuollossa järjestää oman työpajan työntekijöille työpajan sarjakuvan tekemisestä. Sekä johtava sosiaalityöntekijä, että Y ja X ihailivat kovasti syntyneitä sarjakuvia ja olivat niihin hyvin tyytyväisiä. Pajan onnistumisen myötä johtava sosiaalityöntekijä sanoi, että jälkihuollossa voisi olla kiinnostusta uuden pajan järjestämiseen minulle palkallisena työnä. Syntyneiden sarjakuvien myötä voidaan myös todeta, että sarjakuva osoittautui erinomaiseksi välineeksi koota kokemuksia lastensuojelusta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI

Sarjakuvien syntyminen, nuorten halu käyttää tarjottu mahdollisuus ja omaa aikaansa tehdä ohjatusti sarjakuvaa omista kokemuksistaan tuotti tietoa palveluista. Siitä voi päätellä, että lastensuojelun vaikutus nuorten elämässä on ollut niin merkittävä, että he halusivat jakaa siihen liittyviä kokemuksia. Muidenkin palveluiden toiminnasta voisi kerätä kokemuksia sarjakuvan avulla. Kokemusten jakaminen suuremmalla osallistujajoukolla voisi tuoda työskentelyyn myös vertaistuen piirteitä, joita olisi kiinnostavaa arvioida.

Osallistujien hankkiminen oli eräs haaste pajassa, ja opinnäytetyöni seminaarityöskentelyssä nousi esiin myös kysymys, olisiko ollut mahdollista järjestää toinen paja. Omien, tiukkojen opiskeluaikatauluni tämä ei olisi onnistunut keväällä 2018, ja syksyllä ohjelmassani oli jo opinnäytetyön raportin kirjoittaminen. Paja isommalla osallistujamäärällä jää siis tulevaisuuden projektiksi. Jos voisin tehdä jotakin uudestaan, menisin asiakasraatiin, josta johtava sosiaalityöntekijä kertoi esittelytapaamisessani. Johtava totesi, että pajan ja asiakasraadin välillä oli liian pitkä aika, jotta vetäjän näkeminen olisi tuonut pajaan enemmän osallistujia. Tämä ei kuitenkaan ole aivan varmaa, ja olisin voinut ottaa näyttäytymisen riskin, vaikka se ei olisikaan muuttanut lopputulosta. Asiakasraadin tapaamiseen osallistuminen olisi sitä paitsi auttanut minua tutustumaan syvällisemmin moniin opinnäytettäni koskeviin asioihin, kuten asiakasryhmään, jälkihuollon työhön ja työn kehityssuuntiin. Tulevien pajojen markkinointi ja ajankohta voitaisiin kytkeä juuri esimerkiksi asiakasraateihin tai muuhun yhteisölliseen ja kehittävään, mitä jälkihuollossa tapahtuu: näin ehkä osallistujiakin päätyisi pajaan enemmän. Myös jälkihuollon tuetun asumisen yksikköjä voisi ehkä hyödyntää pajojen pitämisen paikkoina.

Olen antanut tälle raportille nimeksi ”oman valon löytyminen” sen potentiaalin takia, mitä näen sarjakuvassa ja muissa taidelähtöisissä menetelmissä. Valo viittaa voimavaroihin, joita näillä menetelmillä voidaan löytää. Lähteissäni oli tästä lukemattomia esimerkkejä, moninaisten välineiden ääreltä. Luovien työkalujen käyttö on kuin tuntemattomalle maalle astuminen. Sopivan välineen parissa voi unohtaa itsensä ja irtautua arjesta, mieltä painavista jokapäiväisistä murheista. Se voi johtaa uusiin oivalluksiin omista voimista, tuikkujen tai suurempienkin lyhtyjen, ehkä jopa sisäisen roihun löytymiseen. Sellainen on kenelle tahansa tarpeellista huolten ja velvollisuuksien

täyttämän arkisen elämän keskellä ja sen tuominen osaksi palveluita moniin eri yhteyksiin innostaa minua ajatuksena myös, kun suunnittelen omaa tulevaisuuttani.

Ruohonjuurisarjakuva on hyvä formaatti, mutta käyttökelpoisia työtapoja sarjakuvan tekemiseksi on myös monia muita. Esimerkiksi kollaasi- ja/tai tai zinityöskentely voisi toimia erilaisten sosiaali- ja terveysaiheisten sarjakuvapajojen järjestämisessä. Samoin useamman sivun mittainen sarjakuva voisi olla kiinnostava kokeilu, koska se sallisi pidemmän tarinan kehittelyn ja laajemmat mahdollisuudet etsiä itselle sopivaa ilmaisuja. Tämä tietenkin vaatisi paljon enemmän aikaa, kuin tälle pajalle oli varattu.

Ajatus työntekijöiden omasta sarjakuvatyöpajasta johti minut pohtimaan koulutuksia sarjakuvan käyttämiseksi työntekijöiden omien työtehtävien tukena. Jälkihuollossa sarjakuvatyöskentelyyn koulutetut työntekijät voisivat jakaa oppiaan edelleen esimerkiksi tuetun asumisen yksiköissä, tai jälkihuollon tiloissa samantyyppisenä työpajana, kuin minun. Jos paja toteutuisi useamman kerran, myös osallistujien hankkimiseen voitaisiin suunnitella uusia tapoja ja yhden pajan kohdalta poistuisi painetta. Omia työntekijöitä käyttämällä kulut pysyisivät kenties paremmin hallittavina, ja toisaalta toimintaa voitaisiin järjestää enemmän ja pitkäjänteisemmin.

Suurempi määrä pajoja tuottaisi myös enemmän tietoa kokemuksista. Tieto on tärkeää lastensuojelutyössä, koska vain tiedon avulla voidaan harjoittaa sellaista kehittämistä, joka voi aidosti johtaa parempaan auttamiseen. Tiedon äärelle pääsemiseksi on syytä käyttää monenlaisia välineitä, miksi ei siis taidelähtöisiäkin, jotka elämyksellisyydessään voidaan todeta jopa tehokkaiksi. Päivi Känkänen (2013, 111) tosin muistuttaa, että taiteen tulee kuitenkin palvella aina ensisijaisesti yksilöä. Olen samaa mieltä, erityisesti taiteen tekijänä vastustan Känkänenin tavoit (2013, 111) ajatusta, jossa taide valjastettaisiin vain tiedontuottamisen käyttöön. Saatu tieto oli tärkeää, eikä suinkaan yksinomaan myönteistä. Vaikka molemmat sarjakuvat päättyivät suhteellisen onnellisesti, tarinat sisälsivät hyvin raskaita kokemuksia, joiden perusteella voidaan jopa sanoa palveluiden epäonnistuneen näiden nuorten kohdalla.

Koin pajan tuovan välineitä kohtaamisiin omassa työssäni, sekä uutta näkökulmaa siihen, että suunniteltujen asioiden toteutuminen voi olla eri näköistä, kuin odottaa. Pidän opinnäytetyötäni eettisesti kestävästä ja jopa valveutuneena. On eettisesti tarkastellen merkityksellistä antaa ääni ryhmälle, joka on keskustelussa aliedustettuna varsinkin,

kun kysymys on heitä itseään koskevista asioista. Valmistun sosionomiksi, ja sosionomin eettisen osaamisen kompetensseissa mainitaan yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvien ryhmien puolelle asettuminen. Sellaista työtä sarjakuvan avulla voidaan tehdä.

Kokemukseni ohjaamisesta jäivät pienen osallistujamäärän vuoksi vähäisiksi, mutta toisaalta ne olivat hyvin merkityksellisiä ja opettavaisia, ja saivat minut toivomaan lisää mahdollisuuksia toimia sarjakuvan parissa. Haluaisin jatkaa lyhtyjien etsimistä mieluiten juuri tämän asiakasryhmän kanssa. Haastava itsenäistymisen aika on erinomainen kohta oman identiteetin kehittämiseksi omia kipukohtia kohtaamalla. Toivon voivani vastaisuudessakin toimia tällaisen työn parissa välineen asiantuntijana, sekä opettaa sen käyttöä niin ammattilaisille kuin

Sarjakuvan voisi ottaa välineeksi moniin yhteyksiin: esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden alan työnohjaukseen, henkilöstökoulutuksiin, päihdehuoltoon ja vammaistyöhön. Sarjakuva kärsii edelleen ajatuksesta, jossa kaunis piirrosjälki on tärkeää: pajaani osallistuneista toinen oli jo valmiiksi piirtävä, ja toinenkin epäröi, koska ajatteli, että ei osaa piirtää. Työ osoitti tämän ajatuksen vääräksi, mutta käsitys omien taitojen puutteellisuudesta taidoista jarruttaa monien kiinnostusta sarjakuvaan menetelmänä. Ihmisille, jotka ajattelevat näin, pitäisi esitellä niitä monia nerokkaita sarjakuvia, joissa pääpaino ei ole kuvalla, ja kannustaa etsimään sellaista ilmaisua, joka sopii omiin taitoihin. Hyvien tarinoiden kertomisen ja kerronnasta voimaantumisen – kaikkien niiden hyötyjen, joita sarjakuva voi tuoda – ei pidä antaa olla omista estoista kiinni. Sarjakuva sovellettavana, moneen taipuvana tekniikkana voi tarjota välineitä niin asiakkaiden kuin työntekijöidenkin tarpeisiin monenlaisissa sosiaalityön ympäristöissä.

LÄHTEET

- Barkman J., Inkinen H., Isoniemi S. ja Vario P. (toim.) (2017). *Muutosvoimaa! – Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa*. Helsinki: Pesäpuu.
- Capous Desyllas M. & Sinclair A. (2013). *Zine-Making as a Pedagogical Tool for Transformative Learning in Social Work Education*. *Social Work Education* 2014. Vol. 33 No 3. (296–316). Taylor & Francis.
- Erkkilä, J. (2015). *Kuvilla poispyyhitty stigma*. Teoksessa Mustola M., Mykkänen J., Böök M. L. & Kärjä A. (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. (191–202). Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Eronen, T. (2013). *Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten instituionaalisista poluista*. Raportti 4/2013.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-833-9>
- Farthing, A. & Priego, E. (2016). 'Graphic Medicine' as a Mental Health Information Resource: Insights from Comics Producers. *The Comics Grid: Journal of Comics Scholarships*. Saatavilla 4.5. 2018:
[https://www.academia.edu/23689575/ Graphic Medicine as a Mental Health Information Resource Insights from Comics Producers](https://www.academia.edu/23689575/Graphic_Medicine_as_a_Mental_Health_Information_Resource_Insights_from_Comics_Producers)
- Graphic Medicine (2010–2018). Saatavilla 21.11. 2018:
<https://www.graphicmedicine.org/>
- Hynninen S. (2010). *Sarjakuvat vaikuttamisen välineenä. Mitä on olla nuori Mikkelissä?* Opinnäytetyö, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma AMK. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Saatavilla 21.11. 2018:
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/16620/Hynninen_Sanna.pdf?sequence=1
- Johansson J. & Hannula M. (2014). *How do Finnish children express care and justice in comic strips and written narratives?* *Journal of Moral Education* 2014. Vol. 43 No. 4. 516–531.
- Jokinen, H. (2011). *Sarjakuvapaniikin aikaan Suomessa. Lapsuuden suojelua 1950-luvulla*. Teoksessa Jokinen H. (toim.) *Sarjakuva Suomessa. Historiasta, asemasta, kielestä*. (35–53). Helsinki: Avain.

- Jokinen, P. (30.7.2018). ”Syrjäytymisen riski on ilmeinen”. *Helsingin sanomat* s. A 18
- Känkänen P. (2013). *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia*. Tutkimus 109/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-911-4>
- Kenttämää, J. (haastatteliija) (4.9. 2017). *Lastensuojeluun liittyvät ennakkoluulot saavat huutia Annantalolla - taidenäyttely kertoo sijoitettujen lasten tarinaa*. (Radio-ohjelma). Helsinki: Yle/Radio Suomi Helsinki/ Yle Areena (tallenne). Saatavilla 3.10.2018: <https://areena.yle.fi/1-4220582>
- Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L12P75>
- Lastensuojelun keskusliitto (2018). Lastensuojelun työntekijät kaipaavat lisää aikaa lasten kanssa. Saatavilla 12.9. 2018: <https://www.lskl.fi/lehdistotiedotteet/lastensuojelun-tyontekijat-kaipaavat-lisaa-aikaa-lasten-kanssa/>
- Linnossuo, O. (2011). *Narratiivisuus ja elämänkaarikirjoittaminen*. Teoksessa Kuukasjärvi, A., Linnossuo, O. ja Sutinen, J. (toim.) *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia*. (9–19). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Munroe R. xkcd. A webcomic of romance, sarcasm, math and language. Saatavilla 3.10.2018: <https://xkcd.com/>
- Nikkilä A. (2017) *Sarjakuva taidehistoriassa, taidehistoria sarjakuvassa*. 51–59. Tahiti vol 7 nro 3/2017. Taidehistorian seura. Saatavilla: <https://tahiti.journal.fi/article/view/68924/30590>
- Pääkkönen, T. (2014). Osattomuuden kokemuksista voimaantumiseen. Voimaantumista edistävät tekijät Tilke-päivätoiminnassa nuorten kuvaamana. (Pro Gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.) Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201411122305>
- Packalén L. (2005). *World Comics – a great campaign tool for NGOs*. Vantaa: World Comics-Finland.
- Peltola M. & Moisio J. (2017). *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 112. Saatavilla: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanetto_myytta_palvelukentilla.pdf

- Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) (2016). *Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Rikki-kollektiivi. Rikki. Taidetta mielenterveydestä. Projektista. Saatavilla: <http://rikkiproject.com/>
- Rintanen, V. (2016). *Mielisairaalan kesätyttö*. Tampere: Suuri Kurpitsa.
- Savolainen, M. (2009). *Voimauttava valokuva*. Teoksessa Halkola U., Mannermaa L., Koffert, T & Koulu, L. *Valokuvan terapeuttinen voima*. (211–227). Helsinki: Duodecim.
- Strömquist L. (2011). *Prinssi Charlesin tunne*. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.
- Takala, M. (2016). Tyttö joka muutti lakeja ja järjestelmää. *Talentia-lehti*. Verkkooversio. Saatavilla 12.9.2018: <https://www.talentia-lehti.fi/tytto-joka-muutti-lakeja-ja-jarjestelmaa/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016). Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Mitä on lastensuojelu? Saatavilla 27.8. 2018: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Tutkimus ja kehittäminen. Tutkimukset ja hankkeet. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Saatavilla 24.9. 2018: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->
- THL (2016a). Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Avohuolto. Sijoitus avohuollon tukitoimena. Saatavilla 12.9. 2018: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>
- THL (2016b) Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Kiireellinen sijoitus. Saatavilla 4.10. 2018: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>
- Tietäväinen V. (2011). *Näkymättömät kädet*. Helsinki: WSOY.
- Valve E. (2017). *Armo*. Oulu: Asema Kustannus.
- World Comics Finland (2018). Home. Saatavilla 21.11. 2018: <http://www.worldcomics.fi/>
- Yhdessä koettua. Etusivu. Pesäpuu ry. Viitattu 3.10. 2018: <https://yhdessakoettua.fi/>

Yhdessä koettua. Kiertue. Pihalla?! -taidenäyttely. Pesäpuu ry. Viitattu 3.10. 2018:

<https://yhdessakoettua.fi/tapahtumat/pihalla-taidenayttely/>

LIITE 1. Sarjakuvapajan markkinoinnissa käytetty flajjeri.

Hei! Mitä mielessä?

HALUAISITKO TEHDÄ SARJAKUVAA OMISTA
KOKEMUKSISTASI LASTENSUOJELUN TAI
JÄLKIHOULLON ASIAKKAANA?

Olen Anna Kankaanpää, Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelija, ja ohjaan huhtikuussa jälkihuollossa kolmena torstaina työpajaa, jossa pääset tekemään sarjakuvaa juuri sinun kokemuksistasi, ajatuksistasi ja tarinastasi!

Pajakerrat järjestetään 12., 19. ja 26.4. klo 13. Työpaja ja sen tulokset muodostavat osan opinnäytetyöstäni.*

HUOM! PIIRUSTUSTAITO ei ole olennaista, vaan **JUST SUN kokemukset ja tarina**. Ne ovat tämän pajan tärkeintä materiaalia!

Jos sarjakuvia syntyy tarpeeksi ja osallistujat haluavat, sarjakuvista kootaan myös näyttely.

Tule mukaan! Ilmoittaudu omalle työntekijällesi.

*Osallistuminen edellyttää suostumustasi tutkimukseen osallistumiseksi, ja alaikäisten kohdalla myös huoltajien suostumusta. Dokumentointiin ei jää tunnistettavia tietoja.

SUN TARINALLA
ON MERKITYSTÄ!

Anna Kankaanpää
DIAK

LIITE 2. Ohjeet pajakerroille.

Tarina (12.4.)

- Mieti tai valitse tapahtuma elämäsi varrelta, joka liittyy jollakin tavalla kokemuksiisi lastensuojelusta (/jälkihuollosta /sijoituksesta)
- Avustavia kysymyksiä: MITÄ tapahtui? KEITÄ oli mukana? MITÄ sanottiin? MISSÄ tämä tapahtui?
- Jos et muista näitä ihan täsmälleen, se ei haittaa. Sinun ei myöskään tarvitse paljastaa asioita, joita et halua. Voit keksiä asioita täydentääksesi tarinaa - tärkeintä on, että tarina kuvaa sitä, mitä haluat sanoa. Henkilöiden ei myöskään tarvitse olla ”oikeita” - nimet, sukupuolen, suhteet ja ulkonäön voi muuttaa.
- Tarinan kehittäessä voi myös auttaa, jos pohdit, KENELLE tarinasi on suunnattu. Haluatko auttaa muita, joilla on samanlaisia kokemuksia? Jakaa heille oman kokemuksesi? Vai haluatko ehkä välittää alalla työskenteleville ja päätöksiä tekeville omia kokemuksiasi - negatiivisia, tai positiivisia? Tai kertoa lastensuojelua tuntemattomille, millaisia kokemuksia sinulla ja vertaisillasi voi olla?
- Tarkastele tarinaa ja pohdi, miten sen voisi kertoa neljällä kuvalla. Keskustelemme ideoista yhdessä, jos et heti keksi, miten tarinasi toteuttaisit. Voit hahmotella näitä pikkuruutuihin.
- Huolimatta ”ryhmästä” jota ajattelet, on todennäköistä, että tarina puhuttelee kaikenlaisia lukijoita. Ryhmän ajattelu voi vain auttaa sinua muotoilemaan tärkeimmän viestisi ytimekkäästi.

Voit palata yo. kysymyksiin kuvien keksimisen avuksi.

Piirtämisestä (19.4.)

- Sommittele pikkukuvaan, mitä kussakin ruudussa voisi olla ja mitä niissä voitaisiin sanoa
- huom. vaikka piirtäisit tikku-ukkoja, sommittelu on silti paikallaan, koska se tekee kuvista paljon elävämpiä
- Voi kannattaa käyttää apuna WORLD COMICS -ohjekirjasen vinkkejä perspektiivistä ja erilaisesta kuvan koosta
- Piirrä valmis tarina isoihin kuviin, ensin lyijykynällä, sitten valopöydän avulla huopakynällä (jos haluat! Lyijykynäjälki on myös kiinnostavaa. Apuviivat kannattaa tällöin kumitella pois.)
- sarjakuvassa käytetään usein joko sivellintä tai dipattavaa terää ja nestemäistä mustetta, mutta tämä tekniikka vaatii omaa opetteluaan. Siksi meillä on kyniä.
- ehdotan puhekuplien sijoituksen arviota ja tekstien kirjoittamista aivan ensimmäiseksi, jotta näet, minkä verran ne vievät ruudusta tilaa
- Tutki, löytyisikö kuvasta kohtia, jotka kannattaisi värittää kokonaan mustiksi (tai täyttää jonkinlaisella rasteroinnilla)
- jos haluat värittää, voit jatkaa kotona ja tuoda työn seuraavalle kerralle. Otetaan kopiot ennen värittämistä mustavalkoisesta versiosta! Kopioon on helpompi värittää.

Loppukatselmus ja näyttelyn suunnittelu (26.4.)

- Viimeistellään tarvittaessa töitä 1-1,5h
- Katsellaan kaikkien tekemät sarjakuvat yhdessä
- Keskustellaan näyttelyn mahdollisuuksista ja suunnitellaan jatkoa
- Juhlitaan kurssin päättymistä

LIITE 3

Pako helvetistä -sarjakuva. (Alkuperäinen kokoa A3)

Pako helvetistä

Liite 4

Nuori B:n sarjakuva (alkuperäinen kokoa A3)

